

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
Hadtudományi Doktori Iskola

dr. Lángné Petruska Szidónia:
Koszovó biztonságföldrajzi értékelése

című doktori (PhD) értekezésének szerzői ismertetője
TÉZISFÜZET

Témavezető: Siposné Prof. Dr. Kecskeméthy Klára
ezredes

Budapest, 2023.

Tartalom

1. A tudományos probléma bemutatása, a kutatás aktualitásának indoklása	3
2. Kutatási hipotézisek.....	5
3. Kutatási célok	6
4. Kutatási módszertan	9
5. Az elvégzett vizsgálat rövid leírása fejezetenként	14
6. Összegzett következtetések és tudományos eredmények.....	15
7. Ajánlás és a kutatási eredmények lehetséges felhasználási területei.....	18
8. A szerző témában megjelent publikációi.....	19
9. A doktori értekezés benyújtójának szakmai-tudományos életrajza	21

1. A tudományos probléma bemutatása, a kutatás aktualitásának indoklása

A kutatás Európa legfiatalabb államára, a Szerbiától való függetlenségét 2008-ban egyoldalúan kinyilvánító Koszovóra irányult. Az okkal „Európa puszkaporos hordójaként” emlegetett Balkán-félsziget központi fekvésű, geopolitikai, geostratégiai szempontból különösen jelentős része a koszovói térség, amelynek uralásáért számos fegyveres konfliktus robbant ki a történelem folyamán. Az egymástól etnikai, vallási, nyelvi, kulturális szempontból is távol álló szerb és albán lakosság konfliktusai végig kísérték Koszovó történelmét.

A titói Jugoszlávia több évtizeden keresztül viszonylag kedvező kereteket biztosított a területén élő népek békés együttélésének, az államszövetség felbomlását azonban véres konfliktusok kísérték. A Szerbia autonóm tartományának számító Koszovóban 1998–1999 között bontakozott ki fegyveres harc a többségi koszovói albán lakosság és az őket elnyomó szerbek között, amely szisztematikus etnikai tisztogatásokkal járt együtt. A fenyegető humanitárius katasztrófa a nemzetközi közösséget beavatkozásra sarkallta, a sikertelen diplomáciai próbálkozásokat követően a konfliktusnak a NATO fegyveres beavatkozása vetett véget.

A térségben a háború lezárása óta nemzetközi fegyveres erő¹ jelenléte biztosítja a békét, ennek törekvéségét azonban egyértelműen jelzik az időről időre fellobbanó etnikai gyökerű konfliktusok. Szerbia máig az állam déli tartományának tekinti Koszovót, az annak területén élő szerb kisebbség pedig – jelentős részben épp a belgrádi befolyásolás következtében – nem kíván, illetve nem képes integrálódni az új állam társadalmi, valamint gazdasági rendszerébe, különösen igaz ez a többségében szerbek lakta Észak-Koszovó esetében. Koszovó státuszát máig sem sikerült megnyugtató módon rendezni. A világ országainak jelentős része² – köztük az Európai Unió (a továbbiakban: EU) öt tagállama – nem ismeri el az önálló államiságát.

A viszonylag kis kiterjedésű válságkörzet globális jelentősége *egyrészt* abban áll, hogy bár az elszakadását támogató kormányok és szervezetek szerint ez a megoldás kizárólag az egyedi helyzetre vonatkozhatott,³ mégis rendre előfordul, hogy egyes államok, illetve kisebbségek nézőpontjuktól függően veszélyes, vagy épp jól használható precedensként hivatkoznak Koszovó esetére.⁴ *Másrészt* a terület jelenleg is ideális terepet kínál egyes nagyhatalmak rivalizálásának. Ez az EU és az Amerikai Egyesült Államok (United States of America, a továbbiakban: USA) esetében is tetten érhető, a Szerbia és Koszovó közötti megbékélési tárgyalások „mentorálásában”, függetlenül attól, hogy az euroatlanti integrációt mind az EU,

¹ A NATO Kosovo Force (Koszovói Erő, a továbbiakban: KFOR) missziója.

² Szerbia és Koszovó között az állítólagos elismerő/el nem ismerő államok számában sincs egyetértés.

³ Sui generis koncepció.

⁴ Berkes Márton: A koszovói államiság dilemmái 2015-ben. *Külügyi Szemle*, 14. évf., 4. sz., 2015. 59–60. o.

mind az USA a tartós béke garanciájának tekinti. Emellett a térségben több olyan – hagyományosan vagy csak újabban jelen lévő – idegen hatalom befolyásával is számolni kell, amelyek szándékosan vagy indirekt módon gyengíthetik a demokrácia vívmányait.⁵

Koszovó a státuszkérdés megoldatlansága mellett számos egyéb, jelentős mértékben szintén a háborús múltjával összefüggő gazdasági és társadalmi problémával küzd. Ilyen például a szegénység, a korrupció, a szervezett bűnözés, a drog-, fegyver-, ember- és szervkereskedelem, az etnikai és vallási ellentétek és a radikális iszlám térnyerése.

A hazánk határától mindössze 330 kilométerre található válságkörzet biztonsági helyzetének figyelemmel kísérése a fentiekre tekintettel nagyon aktuális és kiemelten fontos feladat, hiszen annak romlása Magyarország számára is hamar kézzelfogható problémákat jelenthet. Egy újabb fegyveres konfliktus esetén ma számolnunk kellene a Koszovóban szolgáló magyar katonák, diplomaták biztonsági helyzetének romlásával, valamint – az 1999-es helyzethez hasonlóan – a NATO tagjaként hazánkra háruló válságkezelő feladatokkal. A tartósan fennálló válság állandó jelleggel kedvező feltételeket teremt például a szervezett bűnözés számára – amely transznacionális jellegénél fogva térségünkre is hatással van. A számos társadalmi és gazdasági kihívással küzdő Koszovóban ugyanakkor váratlanul is kialakulhatnak olyan helyzetek, amelyek hazánk felé is tovább gyűrűzhetnek: 2014–2015-ben a koszovói gazdasági menekültek exodusa például jelentős mértékben hozzájárult a migrációs válsághelyzethez. A koszovói események, illetve a biztonsági helyzet elemzésekor figyelemmel kell lenni tehát arra, hogy a régóta fennálló és a közelmúltban kialakult problémáknak, s ugyanígy a megoldáskeresési folyamatnak is csak egy része nevezhető katonai természetűnek.⁶ A problémakör vizsgálatához ezért olyan módszer az ideális, amely eszköztárat kínál a válságkörzet biztonsági helyzetének átfutó vizsgálatához és egyúttal a lokális, regionális és globális összefüggések feltárásához.

Az aktuális információk rendszerbe foglalása egyrészt azért fontos, mert a Koszovó biztonsági helyzetéről készült, vagy azt is érintő, különféle célra és nézőpontból, különféle időpontokban íródott jelentős számú elemzés között nem egyszerű eligazodni. A médiában megjelent írások esetében ráadásul – mind szerb mind albán részről – jelentős dezinformációs tevékenység tapasztalható. A térségben szolgálatot teljesíteni, vagy egyéb, Koszovóval kapcsolatos feladatot ellátni készülő személyeknek elsődleges tájékozódásképp célszerű tehát egy, a térséget mélységében ismerő szakértő által összeállított, objektivitásra törekvő, átfogó, de a gyakorlati felhasználók szempontjából aktuálisan fontosabb témákról alaposabb ismereteket átadó és az

⁵ Szálkai Kinga – Baranyi Tamás Péter – Szarka E. Luca: *Biztonságpolitikai Corvinák*. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2019. 298–303. o.

⁶ Magyar István: A koszovói válságkezelés katonai tapasztalatai. *Hadtudomány*, 10. évf., 2. sz., 2000. 72. o.

összefüggésekre is rávilágító anyagból kiindulni. Fontos, hogy az információk egyszerű eligazodást lehetővé tévő szerkezetben kerüljenek bemutatásra, továbbá az anyag időről-időre felfrissíthető, naprakésszé tehető legyen.

A tudományos probléma biztonságföldrajzi megközelítése meglátásom szerint kiválóan alkalmas arra, hogy feltárhatóak legyenek a koszovói válságkörzet biztonsági helyzetének jellemzői, az azt meghatározó egyes tényezők közötti összefüggések, a válságkörzet jelentősége a regionális és globális biztonság szempontjából, emellett ennek alapján értékelhetőek legyenek a jövőre vonatkozó forgatókönyvek. A biztonságföldrajz több tudományág módszereit ötvözi. A hadtudomány és a biztonsági tanulmányok relevanciája talán nem szorul bővebb magyarázatra egy, a közelmúltban fegyveres konfliktus színhelyéül szolgáló térség, illetve a vitatott státuszú, a nemzetközi rendszerbe való betagozódás problémáival küzdő, konkurens nagyhatalmak és nemzetközi szervezetek érdekszférájába eső új állam biztonsági helyzetének elemzésekor. A biztonságföldrajz azonban ezek mellé beemeli a földrajztudomány látásmódját és eszköztárát is. A földrajznak már a nevében is megjelenik az a törekvés, hogy átfogó képet adjon a világról, megmagyarázza annak összefüggéseit, miközben egyfajta hidat képez a természettudományok és a társadalomtudományok között. Regionális és ágazati megközelítésmódja egyaránt hasznos lehet a biztonság szempontjából is lényeges sajátosságok feltárásában. A válságkörzet földrajzi térben való elhelyezése, a vizsgált biztonságföldrajzi tényezők térbeli jellemzőinek, illetve egymásra hatásának elemzése fontos összefüggések megértésének a kulcsa lehet. A leírtakat szemléltető és kiegészítő tematikus térképek a felhasználók számára is megkönnyítik az információk befogadását.

Ezáltal egy olyan, stratégiai szintű, aktuális, kellően megsűrűt és értékelt információt tartalmazó, átfogó tematikájú, de a gyakorlati felhasználás (akár politikai vagy katonai döntéshozatal támogatása) szempontjából fontosabbnak ítélt sajátosságokra, témakörökre fókuszáló elemző anyag készülhet, amely az újszerűség kívánalmának is eleget tesz.

2. Kutatási hipotézisek

Előzetes ismereteim rendszerezését és a legalapvetőbb szakirodalmi művek áttekintését követően, az ezek segítségével felismerni vélt összefüggések alapján kutatásom megkezdésekor az alábbi hipotéziseket fogalmaztam meg:

1. A koszovói válságkörzetre napjainkban is jellemző kedvezőtlen társadalmi, gazdasági folyamatok részben a térség viharos múltjára és a máig rendezetlen státuszkérdésre vezethetők vissza, emellett azonban azokért az „államot foglyul ejtő” háborús elitet is jelentős felelősség

terheli. A politikai elitváltás, az elmúlt két évtizedben bebetonozott hatalmi struktúrák megbomlása fontos előfeltétele a demokratikus jogállamként működő Koszovó létrejöttének.

2. Az 1990-es évek végi gerillaháború sikerének, a függetlenség 2008-as egyoldalú kikiáltásának és Koszovó – jelenleg is vitatott – önálló államiságának, továbbá viszonylagos belső békéjének és stabilitásának egyaránt a nemzetközi szervezetek, illetve egyes, a térségben nagy befolyással rendelkező hatalmak a letéteményesei. A jelenlegi nemzetközi jelenléti szint mellett nem valószínű újabb jelentős fegyveres konfliktus kirobbanása. A békefenntartók létszámának további csökkentése ugyanakkor nem tűnik reális lehetőségnek egy, a Szerbiával való kapcsolatok normalizálását lehetővé tévő, egyúttal Koszovó státuszát rendező átfogó megállapodás aláírásáig.

3. A megbékélés érdekében az EU mentorálásával zajló, de alapvetően a felek kompromisszum-készségére alapozott Belgrád–Pristina párbeszéd eredménytelensége az EU, egyes európai hatalmak és az USA fokozottabb és koordináltabb nyomásgyakorlását kívánhatja meg, illetve vonhatja maga után. A folyamat előrehaladásának hiányában erősödhet egyes idegen hatalmaknak a demokratikus átalakulással ellentétesen ható befolyása, továbbá újra és újra előtérbe kerülhetnek olyan nem kívánatos megoldási javaslatok, mint az etnikai alapú határmódosítás/területcsere.

4. Koszovó függetlenségét a világ számos országa – saját érdekei mentén – precedensnek tekinti, annak ellenére, hogy épp ezt elkerülendő, az önálló államiságot támogató nagyhatalmak a kezdetektől hangsúlyozták a helyzet egyediségét, „sui generis” jellegét. A megbékélés kulcsát a koszovói szerb kisebbség helyzetének rendezése jelentheti. A tárgyalások kapcsán kiemelt jelentősége van azon üzenet közvetítésének, hogy békés megoldáshoz csak az egyedi tényezőket és lehetőségeket mérlegelő, óvatos kompromisszumkeresés vezethet – más országok jó gyakorlatai legfeljebb ötletadó jelleggel vehetőek figyelembe. Hasonlóképp, Koszovó esetében a továbblépés a jelenlegi válsághelyzetből egy megnyugtatóbb irányba nem teremt a világ más befagyott (vagy befagyasztott) konfliktusai esetében alkalmazható precedenst.

3. Kutatási célok

Kutatásom céljainak meghatározásakor abból indultam ki, hogy a disszertációm vizsgálatának tárgyaül választott Koszovót a területén lezajlott legutóbbi fegyveres konfliktus óta egy összetett, több szinten értelmezhető válság jellemzi, amelynek gyökerei a régmúltba nyúlnak vissza, megértéséhez, kezeléséhez, illetve a jövőre vonatkozó scénáriók felállításához tehát hosszú időszakot átfogó, komplex szemléletmód szükséges.

A válság fogalmát Gazdag Ferenc és Remek Éva egy – a biztonságot veszélyeztető tényezők intenzitásán alapuló – ötfokozatú skálán a kihívás vagy kockázat, és a feszültség vagy fenyegetés után, a konfliktus és a háború kategóriák előtt helyezi el. A válsághelyzetekben tehát megnövekednek a feszültségek, de katonai fenyegetésről még nem beszélhetünk. A jelen lévő „látens konfliktusok” azonban valamely konkrét esemény hatására kiéleződhetnek, ami növeli az erőszak alkalmazásának lehetőségét. A szerzők meghatározása szerint mély válság akkor alakulhat ki, ha „1. két vagy több szereplő között a vita tárgyát illetően feloldhatatlan ellentmondás áll fenn, 2. ha e vita egzisztenciális vagy annak tekintett érdekeket érint, 3. ha a konfliktus megoldásához nem áll a felek rendelkezésre elégséges idő, 4. ha a válság kezelésére/megelőzésére irányuló erőfeszítések sikertelenek, illetve 5. ha a felek között fennáll a háború lehetősége”.⁷ A koszovói válságkörzetre jelenleg értékelésem szerint a fenti elemek közül többé-kevésbé valamennyi jellemző.

A válságok megoldása többnyire nemzetközi összefogással lehetséges, a nemzetközi szervezetek ennek érdekében válságkezelő, béketámogató, békekikényszerítő műveleteket hajtanak végre. A válságkörzetek tudományos igényű, átfogó, naprakész értékelése fontos alapjául szolgálhat e tevékenység tervezéséhez és megvalósításához is.⁸ E logika mentén a biztonságföldrajzi kutatásom céljával az alábbiakat tűztem ki:

1. Feltárom, hogy milyen természeti, társadalmi, gazdasági és katonai viszonyok jellemzik, illetve jellemezték a múltban a vizsgált területet, ezekhez kapcsolódóan milyen folyamatok, események vezettek a jelenleg is fennálló válsághelyzet kialakulásához. A válságkörzet regionális és globális jelentőségének igazolásához megvizsgálom Koszovó helyét a nemzetközi rendszerben, különös tekintettel az állam elismertségére, Szerbiával és Albániával való kapcsolatának alakulására, valamint az idegen hatalmi befolyásolásra. Ennek alapján meghatározom, hogy aktuálisan milyen összetett biztonsági kihívásokkal küzd Koszovó, illetve ennek milyen, a határain túl nyúló vonatkozásai ismertek. A kutatásom eredményeit azzal a céllal tárom fel, hogy a célcsoport számára egy könnyen aktualizálható, a válságkörzet természeti, társadalmi, gazdasági és katonai jellemzőiről, valamint biztonsági helyzetéről való átfogó tájékozódásra alkalmas, „katalógust” hozzak létre, amely valamely konkrét biztonsági vonatkozású kérdés, vagy esemény kapcsán mélyebb elemzések kiindulópontjául is szolgálhat. Eközben nem csak felkutatom az adott témakörök vizsgálatához ideális tematikus térképeket és egyéb ábrákat, illetve felhasználom azok információit, hanem a szükség szerint aktualizált,

⁷ Gazdag Ferenc – Remek Éva: *A biztonsági tanulmányok alapjai*. Dialóg Campus, Budapest, 2018. 38. o.

⁸ Dobi József: Válságkörzetek katonaföldrajzi értékelése. *Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények: a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem tudományos lapja*, 8. évf., 2. sz., 2004. 131–132. o.

szerkesztett változatukat is a felhasználók rendelkezésére bocsátom, a dolgozatban leírtak szemléltetésére, kiegészítésére.

2. A fentiek során „tétélesen” bizonyítom, hogy a válságkörzetre jellemző társadalmi és gazdasági nehézségek a háborús múltra, a rendezetlen státuszkérdésre és egyúttal az állam – a koszovói albán háborús elit általi – „foglyul ejtésére” vezethetők vissza. Ezzel alátámasztom azt a hipotézisemet, mely szerint a Szerbiával való kapcsolatok normalizálása mellett a politikai elitváltás is fontos előfeltétele a demokratikus jogállamként működő Koszovó létrejöttének.

3. A katonai, illetve részben a társadalmi, gazdasági tényező, továbbá Koszovó nemzetközi rendszerbe való betagozódásának sajátosságai kapcsán értékelem a nemzetközi beavatkozás, jelenlét, illetve egyéb idegen hatalmi befolyásolás jelentőségét a koszovói válságterület biztonsági helyzetének alakulása/alakítása szempontjából. A problémák feltárásával igazolom, hogy a nemzeti haderő létrehozására irányuló törekvések ellenére, a globális biztonságpolitikai eseményekre is figyelemmel, a koszovói státuszkérdés végleges és megnyugtató rendezése előtt nem időszerű a békefenntartó erők csökkentése.

4. Koszovó nemzetközi rendszerbe való betagozódása előrehaladásának, illetve szomszédsági kapcsolatainak elemzésével bizonyítom, hogy a Szerbiával való normalizációs tárgyalások megrekedése megteremti a lehetőséget a demokratikus átalakulásban ellenérdekelt idegen hatalmak koszovói befolyása növelésének. Megvizsgálom a szerb–albán területi vita rendezésének lehetőségeit, majd ezek alapján feltárom és értékelem a térség jövőjével kapcsolatban ismertté vált scenáriókat, különös figyelemmel egy esetleges területcsere lehetőségére. Értékelem az EU és az USA koszovói rendezésben való együttműködésének jelentőségét.

5. Igazolom, hogy a koszovói válságterület sorsa globális jelentőségű, egyrészt mint egyes nagyhatalmak érdekszférájának metszetében álló állam, másrészt a NATO Jugoszlávia elleni légicsapásai, illetve a Koszovó egyoldalúan kikiáltott függetlenségének széles körű elismerése által teremtett „precedensként” hivatkozott események miatt. Bizonyítom, hogy a koszovói szerbek helyzetének rendezése alapvető jelentőséggel bírhat a megbékélésben. Cáfolom ugyanakkor az esetleges precedens-teremtés lehetőségét, azaz egy egyedi helyzetre, adott időpontban és körülmények között kidolgozott, a felek kompromisszumkészségére építő megoldás alkalmazhatóságát más válságkörzetek összetett problémáinak rendezése során.

Bár dolgozatomban a biztonságföldrajzi tényezők átfogó vizsgálatát tűztem ki célul, kutatásom során terjedelmi okokból, illetve racionális megfontolásokból szűkítéseket kellett eszközölnöm, miközben egyes kiemelten fontos témákkal kissé hosszabb terjedelemben foglalkozom. Az ehhez szükséges mérlegelés során a közelmúlt történéseit, tapasztalatait tekintetem

irányadónak. Ahogyan ugyanis arra a „biztonságiasítás”⁹ koncepciója is rámutat, a biztonság fogalma, annak tartalma folyamatosan formálódik, illetve valamilyen mértékig mindig bizonytalan.¹⁰ A 2020 tavaszán – kutatásom harmadik évében – kezdődött COVID-19 világjárvány jó példa erre: az egészségbiztonság egyik pillanatról a másikra vált számos egyéb tényezőre nézve is meghatározó jelentőségű kérdéssé.

Kutatásom középpontjában a Magyarország által 2008. március 19-én önálló államként elismert Koszovói Köztársaság áll. A biztonságföldrajzi tényezők elkülönített vizsgálata során elsősorban az állam területére vonatkoztatva mutatom be és értékelem az egyes jellemzőket, ám fenntartom a lehetőségét, hogy adott esetben – amennyiben az összefüggések bemutatásához azt szükségesnek találom – a vizsgálatot ennél nagyobb területre terjesszem ki, vagy összehasonlítást végezzek a régió más országaival. A regionális és globális biztonsággal összefüggő kérdések külön fejezetekben kapnak helyet, ami a gyakorlati felhasználhatóság, áttekinthetőség miatt praktikus.

4. Kutatási módszertan

Az alkalmazott módszertan előzményei negyed évszázaddal ezelőttre nyúlnak vissza. A „biztonságföldrajz” kifejezést hazánkban elsőként Gőcze István használta az 1997-ben megjelent *A komplex katonaföldrajz néhány elméleti kérdése* című, nagy hatású – és újszerűsége miatt számos kritikát kiváltó – publikációjában. Értelmezésében a biztonságföldrajz az alkalmazott komplex katonaföldrajz „azon területe, amely kutatja a földrajzi környezet, ill. valamely földrajzi térség komplex biztonságát fenyegető katonai és nem katonai (gazdasági,- ökológiai,- és egyéb) jellegű veszélyeket, valamint e két rendszer (földrajzi környezet és a veszélyek) kialakulásának lehetőségeit, azok jellegét, nagyságát és várható fejlődési tendenciájukat, valamint a földrajzi környezet és a veszélyforrások összefüggéseit.”¹¹ Ennek részterületeként határozza meg az alkalmazott biztonságföldrajzot, amely fő feladatának a vizsgált földrajzi térség biztonságát fenyegető konkrét veszélyforrások feltárását, az összefüggések felkutatását és azok értékelését tartja. A kutatások kiterjednek különösen „a vizsgált térség gazdaságára, kereskedelmére, nemzetközi együttműködésére, az ezekből eredeztethető függőségi viszonyaira, energia és nyersanyagkészleteire, közlekedési hálózatára,

⁹ A koncepció azt vizsgálja, hogy miként lesz valami biztonsági kérdés, miként kezd el egy kollektív szereplő (egy állam, nemzet, etnikai csoport vagy társadalmi réteg) egy bizonyos tényezőt biztonsági fenyegetésként értelmezni, vagyis abból biztonsági fenyegetést konstruálni.

¹⁰ Juhász Krisztina: *A biztonságiasítás fogalma és modellje; a biztonságiasítás vizsgálatának módszertana.* (Letöltés: 2021. január 4.)

¹¹ Gőcze István: *A komplex katonaföldrajz néhány elméleti kérdése.* *Földrajzi Értesítő*, 46. évf., 3–4. füzet, 1997. 267. o.

népességi viszonyaira, természetföldrajzi jellemzőire, különös tekintettel arra, hogy ezen tényezők valamelyikében bekövetkező változás(ok) miként befolyásolják a biztonság rendszerét”.¹² A biztonságföldrajzi értékelések termékeit illetően Gőcze István leszögezi, hogy azok eredményeit az állami, politikai és katonai legfelsőbb szintű vezetés használja (vagy használhatja) fel a konfliktus elemzéséhez és a válságkezeléshez.¹³ Utóbbi gondolatot egyrészt azért tartom fontosnak, mert az elemzés-értékelés során figyelembe veendő információkat a stratégiai szintű döntéshozók számára relevánsakra szűkíti. Másrészt a zárójeles rész olvasatomban utal a hasonló elemzések „támogató jellegére”, ami mögött egy olyan értelmezési lehetőség is rejlik, hogy egy adott földrajzi térségről készült biztonságföldrajzi elemzés-értékelés felhasználási célját – illetve azt, hogy annak mely része kerül felhasználásra a célcsoport által – a konkrét események hatására felmerülő igények határozzák meg.

Gerencsér Árpád 2016-ban megfogalmazott biztonságföldrajz-definíciója egyaránt épít Gőcze István fenti eredményeire, valamint Siposné Kecskeméthy Klára a katonaföldrajz tudomány-rendszertani helyére és felosztására vonatkozó elméletére, illetve a válságkörzetek/régiók földrajzáról alkotott definíciójára.¹⁴ Meghatározása szerint „a biztonságföldrajz a komplex (vagy modern) regionális katonaföldrajz részeként mindazon földrajzi, katonaföldrajzi tényezők összességét vizsgálja, amely egy adott térség biztonsági rendszerét és környezetét befolyásolja, valamint a nemzetközi kapcsolatait meghatározza”.¹⁵ A biztonságföldrajz tudomány-rendszertani helyének és elemzési módszerének definiálása Gerencsér Árpád kiváló eredménnyel megvédett értekezésének tudományos eredményei között kapott helyet.

Meghatározása egyrészt rámutat arra, hogy a katonaföldrajz hagyományos vizsgálati területe napjainkra jelentősen kibővült,¹⁶ másrészt a biztonságföldrajzot a hadtudomány, a földrajztudomány és a biztonsági tanulmányok közös, interdiszciplináris területeként értelmezi. A definícióban a földrajztudomány regionális megközelítési módja mellett (a vizsgálat egy, az elemző által lehatárolt térségre korlátozódik) az ágazati megközelítésmód¹⁷ is teret kap.¹⁸ A

¹² Gőcze (1997): i. m. 268. o.

¹³ Gőcze (1997): i. m. 270. o.

¹⁴ A válságövezetek/régiók földrajza a regionális katonaföldrajz része, amely a földrajzi tér természeti, társadalmi, gazdasági és katonai viszonyaival, jellemzőivel, a válságövezetek geostratégiai és geopolitikai viszonyaival, lokális, regionális, és globális biztonságára gyakorolt hatásával foglalkozik. Forrás: Krajnc (főszerk., 2019): i. m. 1139. o. (válságövezetek,/régiónok földrajza címszó, Siposné Kecskeméthy Klára)

¹⁵ Gerencsér Árpád: *A Kaukázus térség biztonságföldrajzi értékelése*. Doktori (PhD) értekezés. Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2016. 22. o.

¹⁶ A „komplex katonaföldrajz” fogalmát Gőcze István vezette be az 1990-es évek közepén.

¹⁷ A biztonságföldrajzi kutatásokban a földrajztudomány mindkét fő ága, a természetföldrajz és a társadalomföldrajz, illetve számos alágazatuk is helyet kap(hat).

¹⁸ Gerencsér (2016): i. m. 21–22. o.

biztonság egyes dimenziói eleinte egymástól elkülönítetten kerülnek feltérképezésre, ezáltal válik lehetségessé a válságkörzet legfontosabb biztonsági problémáinak azonosítása, majd azok összefüggéseinek feltárása és a jövőre vonatkozó lehetséges forgatókönyvek felvázolása.

Meglátásom szerint a földrajztudomány módszereinek alkalmazása azért különösen szerencsés, mert az a teret egy „rendkívül összetett és több alrendszerből felépülő kölcsönhatás-rendszerként” értelmezi, „melyben a kutatott jelenségek és folyamatok megjelennek, illetve lejátszódnak”, így a biztonsági problémák lokális, regionális és globális hatásainak vizsgálatához egyaránt megfelelő elméleti keretet kínál.¹⁹

Megjegyzendő, hogy a biztonságföldrajzi módszertan a földrajzi fekvés mellett természeti, társadalmi, gazdasági és katonai tényezőket különböztet meg, ami némileg más logika szerint, de lefedi a Barry Buzan és társai által 1998-ban meghatározott biztonsági szektorokat (katonai, környezeti, gazdasági, társadalmi, politikai).²⁰ (A politikai szektor az előbbi esetében a társadalmi tényezők között kerül bemutatásra).

Dolgozatomban az egyik fő kutatási módszerként a biztonságföldrajzi tényezők szerint haladva tártam fel a Koszovó biztonsági helyzete szempontjából releváns információkat. A Gerencsér-féle módszertan egy ilyen kis méretű, kvázi-államra történő alkalmazása számos kihívást tartogatott, ezért azt a kutatói szabadságot kihasználva a praktikum szem előtt tartásával alakítottam a helyzethez.

Az (abszolút) földrajzi fekvés és a természeti tényező például időben lassan változó természetűek, egy stratégiai szintű elemző anyag, és egy kis méretű válságkörzet esetében ezért kevés újszerű megállapításra nyújtanak lehetőséget.²¹ Számos, a „földrajzi determinizmus” irányába hajló elemzéssel ellentétben disszertációmiban ezeket nem kezelem kiemelten, amellett, hogy a válságkörzet fekvéséből, természeti viszonyaiból következő releváns megállapításokat megteszem, a stratégiai szintű terepismerethez szükséges információkat pedig átadom. (A „földrajzos látásmódom” ugyanakkor célszerűen megjelenik a gazdasági, társadalmi, katonai tényezők esetében is.) A relatív földrajzi fekvést vizsgálva pedig szándékosan csak felvillantom azokat a – későbbiekben részletesebben kifejtett –

¹⁹ Pirisi Gábor – Trócsányi András – Hajnal Klára: *Általános társadalom- és gazdaságföldrajz*. (Letöltés: 2021. január 22.)

²⁰ Buzan, Barry – Waeber, Ole – de Wilde, Jaap: *Security. A New Framework for Analysis*. Lynne Rienner Publishers, London, 1998. 49–163. o.

²¹ Más megközelítésben, az (abszolút) földrajzi fekvés és a természeti adottságok a válságkörzet biztonsági helyzetének befolyásolására nem kínálnak érdemi terepet. Gazdag Ferenc megfogalmazásában a „földrajz” – itt a szövegkörnyezetből egyértelműen kiderül, hogy a fogalom alatt a szerző szándéka szerint a földrajzi fekvés és a természetföldrajzi adottságok értendők – a hatalmi tényezők közül „a leginkább statikus meghatározók közé tartozik”. Forrás: Gazdag Ferenc: *Milyen hatalom Franciaország a 21. század elején?* In: Gazdag Ferenc (szerk.): *Franciaország a 21. század elején*. Dialóg Campus és Wolters Kluwer, Budapest, 2019. 12. o.

sajátosságokat, illetve lehetőségeket, amelyek például egyes vallások elterjedéséből, vagy a válságkörzet egyes nemzetközi szervezetek tagállamaihoz viszonyított helyzetéből fakadnak. (Talán ennél a résznél érezhető leginkább, hogy az egyes tényezők nem választhatóak el egymástól kategorikusan.) A disszertációban a téma szempontjából fajsúlyosabbnak talált társadalmi, gazdasági és katonai tényező ennek megfelelően nagyobb teret kap.

A társadalomföldrajzi adatok közül egyes kisebbségek létszámára vonatkozó adatok a délszláv konfliktusok kirobbanását követő népszámlálások bojkottálása miatt hiányoznak, az ellenérdekelt felek a becsléseiket pedig a saját céljaiknak megfelelően torzították. A források kritikus vizsgálatát ezért is alapvetően fontos elvnek tekintettem. Az aktuális gazdasági adatok, trendek bemutatását a koronavírus-világjárvány, illetve annak nehezen megjósolható hosszú távú gazdasági következményei a vártnál nehezebb feladattá tették. A politikai, illetve katonai viszonyok tekintetében az aktuális fejlemények kontextusba helyezése (pl. a koszovói hadsereg felállításának története) szándékaim szerint már a disszertációm valódi kreatív részét alkotják. Ezen túlmenően a válságkörzet regionális és globális jelentőségének vizsgálata olyan résztemák kidolgozását teszi lehetővé, mint például Koszovó és egyes szomszédos országok viszonyának alakulása; bizonyos államok koszovói szerepvállalása, befolyása, illetve a koszovói függetlenséghez való viszonyulása mögött álló érdekek.

Az utolsó nagy, szintetizáló fejezetben a korábban leírtakból kiindulva – az egyes biztonságföldrajzi tényezők összefüggéseire is rámutatva – lehetséges a térséggel kapcsolatos, aktuális (állami és nemzetközi szinten is megjelenő), összetett biztonsági problémák rendszerezése. A lehetséges scenáriók számba vétele során elengedhetetlen az elmúlt években ebben a témában napvilágra került hivatalos és nem hivatalos dokumentumok, elképzelések ismertetése, azok értékeléséhez – ld. például milyen tényezők befolyásolhatják Észak-Koszovó jövőbeni sorsának alakulását, vagy a két vitás fél és egyéb államok, nemzetközi szereplők elképzeléseit, milyen hatásai lehetnek a koszovói rendezésnek a regionális és a globális geopolitikai erőviszonyokra – azonban szintén szükségesek a kutatás korábbi szakaszaiban feltárt ismeretek.

A kutatásom során a vizsgált kérdésektől és a lehetőségektől függően egyaránt alkalmaztam az indukció és a dedukció eljárását, azaz a célszerűség függvényében hol az egyedi jellemzőktől haladtam az általános következtetések felé, hol az „általános” felől haladtam a „konkrétig”. Alapvetően a kvalitatív módszereket helyeztem előtérbe, a kezdeti szakaszban a dokumentumelemzés kapta a legnagyobb hangsúlyt. Elsődlegesen magyar és angol (ezt kiegészítendő német, szerb, albán, orosz és francia) nyelvű szekunder forrásokat (szakkönyveket, tanulmányokat, újságcikkeket, adatsorokat, térképeket stb.) vettem alapul,

igyekezve megismerni, ütköztetni az eltérő nézőpontokat. Ez a módszer a kutatásom folyamán mindvégig jelentős szerepet kapott. Ahol a téma megkívánta (jellemzően a gazdasági és demográfiai elemzések során), a nyers adatok statisztikai és minőségi elemzésének módszerét is alkalmaztam. A földrajzi szemléletnek megfelelően disszertációmban kiemelt figyelmet fordítottam a szöveges információk térképek segítségével történő alátámasztására is.

Egyes résztémák kapcsán az adott szakterület jeles képviselőivel célirányos interjúkat készítettem. Szakmai ismereteim bővítésére, illetve kötetlenebb szakmai beszélgetésekre kiváló lehetőséget nyújtottak a biztonságpolitika témájú konferenciák, szakmai beszélgetések és workshopok is, amelyeken számos esetben előadóként, máskor aktív szereplőként vettem részt. A személyes benyomások kialakítása és az első kézből való tájékozódás igénye miatt 2018, 2019, 2021 és 2022 nyarán tanulmányi utazásokat tettem Koszovóba, 2019 őszén pedig Belgrádba, amelyre az Új Nemzeti Kiválóság Program biztosított számomra lehetőséget. Ezek során igyekeztem végig járni a koszovói válsághoz kapcsolódó emblemikus helyszíneket, emlékhelyeket, múzeumokat, ekkor készültek az előre egyeztetett kérdéssorokon alapuló interjúk és számos egyéb spontán beszélgetésből is alkalmam nyílt hasznos tanulságok levonására. Bár az interjúk közül több is rendelkezésre áll rögzített formában, ezeket a disszertáció szövegében nem hivatkozom forrásként, a beszélgetéseket ugyanis főképp első eligazodásra, egyes részletkérdések tisztázására, eltérő álláspontok megismerésére használtam, idézésükre az interjúalanyoktól nem kértem engedélyt.

A disszertáció összeállításakor igyekeztem kerülni a részrehajlást, a kényes kérdések esetében törekedtem a szembenálló felek „igazságának” körüljárására. Ez az olvasó számára a különösen érzékeny témák esetében lehet szembetűnő, mint amilyen például a koszovói haderő létrehozásának ellentmondásos története.

Dolgozatomban a koszovói földrajzi neveket első említésükkor albánul/szerbül is feltüntettem,²² ezt követően az adott területen többségben élők által használt, ezért elterjedtebb megnevezést használom.²³

Az adatgyűjtést 2022. május 31-én zártam le.

²² A névírás tekintetében Faragó Imre János (az Eötvös Loránd Tudományegyetem, Informatikai kar, Térképtudományi és Geoinformatikai Intézet mesteroktatója, több szakkönyv szerzője) szakmai állásfoglalása alapján jártam el.

²³ A főváros esetében a magyar változatot tüntetem fel, illetve a magyar helyesírást alkalmazom. Ugyanígy járok el azon folyók és egyéb földrajzi objektumok esetében, amelyeknek létezik közismert magyar megnevezése.

5. Az elvégzett vizsgálat rövid leírása fejezetenként

A disszertáció első hat, számozás nélküli fejezetében a dolgozathoz írt bevezetést követően bemutatom a tudományos problémát, egyben indoklom annak aktualitását. Ismertetem kutatási hipotéziseimet, kutatási céljaimat, az alkalmazott módszertant, majd összefoglalom a kutatási téma szakirodalmát.

Az ezt követő első öt számozott fejezetben a biztonságföldrajzi módszertan öt tényezőjét vizsgálom, fő szabály szerint a jelenlegi Koszovó állam területére koncentrálva. Az 1. Általános földrajzi helyzet fejezetben meghatározom a koszovói válságkörzet abszolút és relatív földrajzi helyzetét, illetve az abból fakadó biztonsági kihívásokat, majd a határviszonyokat ismertetem, egyrészt természetföldrajzi szempontból, másrészt kitérve a határvitákra. A 2. A természeti tényező fejezetben külön-külön alfejezetekben mutatom be a domborzati, vízrajzi és talajviszonyokat, a növénytakarót és az éghajlatot, majd ezt követően ismertetem és értékelem a természeti veszélyeket, melyek kialakulásában ez előbbieik közül több is szerepet játszhat. A 3. A társadalmi tényezőről szóló fejezetet Koszovó közelmúltbeli történelmének áttekintésével nyitom (ezt az 2. sz. függelék egészíti ki, amelyben egészen az ókorig nyúlok vissza, a szerb–albán ellentétek gyökereihez). A következő alfejezetben az államforma, közigazgatás témakörrel foglalkozom, majd – jellemzően a koszovói háború előtti évtizedekig visszatekintve – ismertetem Koszovó demográfiai viszonyait, migrációs jellemzőit, az etnikai, vallási és nyelvi sajátosságokat és a politikai viszonyokat. Külön alfejezetben mutatom be a dolgozat témája szempontjából lényeges albán kulturális sajátosságokat. Végül három alfejezetet szentelek az oktatás, a településszerkezet és az egészségügy témaköröknek (természetesen mindvégig arra törekedve, hogy a fókusz a biztonsági szempontból releváns információkra helyeződjön). A 4. A gazdasági tényező című fejezetet gazdaságtörténeti áttekintéssel kezdem (a szocialista Jugoszlávia megalakulásától 2008-ig), majd a 2008-ban kikiáltott Koszovói Köztársaság gazdaságának főbb jellemzőit tekintem át. Ezt követően gazdasági szektoronként tekintem át és értékelem Koszovó sajátosságait. Ebben a fejezetben térek ki a környezetvédelmi kihívásokra, veszélyekre, valamint külön fejezetben ismertetem a COVID-19 pandémia társadalmi-gazdasági hatásait. Az 5. katonai tényező fejezetben először a NATO koszovói válságkezelésben betöltött szerepére, majd a Koszovói Felszabadítási Hadsereg (Ushtria Çlirimtare e Kosovës – UÇK) koncentrálva tekintem át a közelmúltbeli koszovói eseményeket. Külön alfejezetben foglalkozom az UÇK demilitarizálásáról a nemzeti haderő felállításáról szóló döntésig vezető úttal, illetve a folyamat előrehaladásával. Végül szót ejtek az egyéb fontosabb fegyveres, illetve biztonsági szempontból releváns hivatalos és illegális koszovói albán és koszovói szerb szervezetekről.

A 6. Koszovó nemzetközi rendszerben elfoglalt szerepéről szóló fejezetben már a regionális és globális biztonság szempontjából releváns sajátosságokat vizsgálom. Kitérek Koszovó önálló államiságának elismertségére, Koszovó és Szerbia kapcsolatának alakulására 2008-tól napjainkig, majd a Nagy-Albánia eszme történetét vizsgálom meg. Végül kitérek az idegen hatalmi befolyásolás jellegzetességeire, biztonsági vonatkozásaira.

A szintetizáló jellegű 7. fejezetben a jelenlegi összetett biztonsági kihívásokat veszem górcső alá (melyek jellemzően több biztonságföldrajzi tényezőre vezethetők vissza), majd ismertetem, illetve megvizsgálom a válságterület jövőjére vonatkozó forgatókönyveket. A fejezetet az orosz–ukrán háborúval különösen aktuálissá vált „Koszovó, mint precedens” témával zárom.

A számozott fejezetek végén minden esetben Következtetések címmel foglalom össze, illetve értékelem az adott témakörben elvégzett kutatás főbb eredményeit. Az Összegzett következtetések és tudományos eredmények című fejezetben a dolgozat elején megfogalmazott hipotézisekre, illetve kutatási céljaimra reflektálok. Ezt követik az Ajánlás és a Kutatási eredmények lehetséges felhasználási területei, továbbá a Felhasznált irodalom fejezetek. A dolgozathoz – nem utolsó sorban az áttekinthetőség érdekében – hat jegyzéket készítettem, ezek a Tudományos tevékenységek jegyzéke, A szakmai interjúk jegyzéke, az Ábrák jegyzéke, a Táblázatok jegyzéke, a Rövidítések jegyzéke és a Függelékek jegyzéke. A már említett történelmi visszatekintés mellett függelékként mellékeltem a leírtakat szemléltető és kiegészítő 72 darab számozott ábrát, a közigazgatással, politikával, nemzetközi megállapodásokkal kapcsolatos információkat összefoglaló táblázatokat, két meghatározó jelentőségű megállapodás (saját) magyar fordítását, továbbá egy, a regionális destabilizáció kockázati faktorait bemutató térképet.

6. Összegzett következtetések és tudományos eredmények

1.) A biztonságföldrajzi tényezők mélyreható vizsgálatával alátámasztottam, hogy több mint két évtizeddel az 1990-es évek végi fegyveres konfliktust követően a koszovói válságkörzet biztonsággal kapcsolatos problémáinak napjainkban már csak kis része tekinthető katonai természetűnek. Bár a háborús retorika, illetve a haderő fokozott fejlesztése (Koszovó esetében felállítása) Koszovó és Szerbia esetében egyaránt jellemző, a nemzetközi katonai jelenlétre és a térség fejlődésére, a felek külpolitikai céljaira potenciálisan gyakorolt következményekre tekintettel elenyészően csekély egy újabb, kiterjedt fegyveres konfliktus eszkalálódásának esélye. A térségre jellemző súlyos társadalmi és gazdasági problémák részben a háborús múltra vezethetők vissza (ld. a kibékíthetetlen etnikai ellentéteket, a feketepiacon nagy mennyiségben rendelkezésre álló lőfegyvereket), továbbá a rendezetlen státuszkérdés, illetve a Szerbia és

Koszovó közötti normalizációs megállapodások elégtelen megvalósításának eredményei (ld. az energetikai jellegű vitákat, vagy a diplomák kölcsönös elismerésének hiányát). Emellett azonban a fejlődést jelentős mértékben visszavetette az elmúlt két évtizedben az is, hogy a – látszólag a nemzetközi közösség bizalmát élvező – egykori gerillákból álló politikai elit a kiterjedt korrupció, nepotizmus és klientizmus révén, illetve a szervezett bűnözői körökkel történt összefonódásának köszönhetően gyakorlatilag kimerítette a „state capture”, azaz az állam foglyul ejtésének definícióját, komoly gátat képezve ezzel a demokratikus átalakulásnak. A Koszovó önállóságát elutasító államok által mesterségesen is erősített „maffiaállam imázs” olyan kézzel fogható negatív következményekkel is jár, mint a potenciális külföldi befektetők elriasztása.

Kutatásaimmal egyidőben a háborús politikai elit néhány prominens tagjának 2020 őszén megkezdődött felelősségre vonása (a politikai életből való tartós távozásuk/kivonásuk), majd a 2021 februárjában megkezdődni látszó „politikai elitváltás” napjainkra megteremtették Koszovóban a kiterjedt korrupcióval, nepotizmussal és klientizmussal történő leszámolás előfeltételeit, az új kormány első évének e téren elért eredményei pedig (2022 májusában) biztató kezdetként értékelhetők.

2.) A koszovói háború történéseinek, az azt követő nemzetközi igazgatás időszakának, a függetlenség egyoldalú kikiáltása körülményeinek, valamint a nemzetközi szervezetek és egyes államok máig fenntartott koszovói szerepvállalásának bemutatásával bizonyítottam, hogy a Koszovó státuszával kapcsolatos történések, majd a status quo fenntartása elképzelhetetlenek lettek volna/lenne a nemzetközi beavatkozás, jelenlét, illetve befolyásgyakorlás hiányában. A nemzetközi közösségnek – a Szerbia–Koszovó viszonylatában 2021 őszétől fokozódó feszültségek kapcsán – a közelmúltban több alkalommal is alkalma nyílt bizonyítani a kulcsszerepét a térség biztonságának és stabilitásának fenntartásában, a 2022 februárjában kiélesedő orosz–ukrán konfliktus nyugat-balkáni térségre gyakorolt hatásaival pedig újabb megerősítést nyert a nemzetközi jelenlét fenntartásának szükségessége.

3.) Kutatásom időszakában az EU által mentorált Belgrád–Pristina párbeszéd lényegében megrekedt, a korábban megkötött technikai jellegű egyezmények végrehajtása sem történt meg teljeskörűen. A státuszkérdés rendezésének lehetőségét is magában hordozó, 2013-ban és 2015-ben történelmi jellegüként beharangozott Szerb Községek Közösségének/Szövetségének létrehozásáról szóló megállapodások végrehajtása az eltérő értelmezések, illetve Koszovó visszakozása miatt lehetetlenült el.

A demokratikus átalakulással ellentétesen ható idegen hatalmi befolyásolás erősödésére vonatkozó hipotézisemet például a radikális iszlám koszovói térnyerésével, vagy a Szerbiában

és Észak-Koszovóban érzékelt fokozódó orosz befolyással/feltételezett hibrid tevékenységekkel kapcsolatos megállapításaim támasztják alá. Az alternatív – gyakorlatilag kivitelezhetetlen, azonban ezzel együtt a biztonsági helyzetre már retorikai szinten is potenciálisan jelentős befolyással bíró – határmódosítás/területcsere terve a várakozásaimnak megfelelően több alkalommal (2018-ban a szerb és a koszovói elnök jóvoltából, 2021-ben pedig az állítólagos „szlovén non papernek” köszönhetően) is „terítékre került”, a gyakorlatban is megcáfolva azokat a – jelen sorok írója által is vitatott – értékeléseket, melyek szerint ez a lehetőség végképp lekerült volna a napirendről.

A Trump-érát követően, illetve az ukrajnai események hatására igazolódni látszik az a feltételezés is, hogy – felismerve a térséggel kapcsolatos késlekedés geopolitikai kockázatait – az EU és az USA együttes erővel igyekszik felgyorsítani Szerbia és Koszovó kapcsolatai normalizálását, illetve tágabb értelemben a Nyugat-Balkán euroatlanti integrációs folyamatát.

4.) A dolgozatomban leírtakkal bizonyítottam, hogy a koszovói válságkörzet sorsa nem csak a helyi és a regionális biztonság szempontjából meghatározó, de globális vonatkozásai is lehetnek. Egy részről, az orosz (és kínai) támogatottságú Szerbia, valamint az amerikai bábállamként is emlegetett Koszovó közötti ellentétek a világ vezető nagyhatalmainak küzdelmét képezik le. Más részről, a Koszovó önállóságát el nem ismerő államok egy része a lehetséges precedensre hivatkozva, a saját kisebbségei autonómiatörekvéseitől tartva (vagy arra hivatkozva) tart ki elutasító álláspontja mellett. Mind koszovói albán, mind koszovói szerb és szerbiai szerb részről jellemzővé vált a geopolitikai párhuzamkeresés – az orosz–ukrán fegyveres konfliktus eszkalálódásával – az aktuális és a több mint két évtizeddel ezelőtti jugoszláviai események között. Mindezek nyilvánvaló veszélyei – különösen az ukrajnai fegyveres konfliktus esetleges, bár egyelőre alacsony valószínűségűnek értékelt tovább gyűrűzése – miatt is bizonyítottnak tekintem azt a megállapítást, hogy a koszovói rendezés kapcsán kiemelt figyelemmel kell kezelni a körvonalazódni látszó megoldások esetleges szélesebb értelemben vett következményeit is.

A fentiek alapján az értekezés tudományos eredményének tekintem, hogy:

1. Bizonyítottam, hogy a koszovói válságkörzet kedvezőtlen társadalmi és gazdasági folyamatai egyrészt a térség viharos múltjára és a máig rendezetlen státuszkérdésre, másrészt az állam foglyul ejtésével vádolt „háborús elit” felelősségére vezethetők vissza. A társadalmi és gazdasági fejlődése szempontjából a politikai elitváltás, a korábbi hatalmi struktúrák megbomlása/lebontása fontos előfeltétele a demokratikus jogállamként működő Koszovó létrejöttének.

2. Igazoltam, hogy Koszovó önállóságának, biztonságának és stabilitásának továbbra is a nemzetközi jelenlét a legfőbb letéteményese, a békefenntartó erők további csökkentése nem időszerű.

3. Bizonyítottam, hogy a Belgrád és Pristina közötti normalizációs tárgyalások megrekedése megnyithatja az utat egyes idegen hatalmak nem kívánatos befolyása, illetve az akár határmódosítással is járó alternatív megoldások előtt, ami a nyugat-balkáni régió egészének biztonságára és stabilitására veszélyt jelenthet. A Koszovó-kérdés rendezéséhez alapvetően fontos az EU és az USA erőfeszítéseinek összehangolása.

4. Igazoltam, hogy a koszovói válságkörzet globális jelentőségű, egyrészt a nagyhatalmak küzdőtereként, másrészt a függetlenségének elismerése kapcsán a világ országait megosztó és gyakran hivatkozott precedens volta miatt. Belgrád és Pristina kapcsolatának normalizálásától azonban nem remélhető, hogy általános megoldási mintaként szolgál a világ más befagyott vagy befagyasztott konfliktusai esetében.

7. Ajánlás és a kutatási eredmények lehetséges felhasználási területei

Dolgozatom elsősorban a térség kutatói (érkezzenek akár a földrajztudomány, akár a biztonsági tanulmányok, hadtudomány vagy bármely más érintett diszciplína területéről), a térségbe készülők, vagy már ott dolgozó diplomataik, szakértők, katonák, továbbá az érintett hazai politikai és katonai döntéshozók figyelmébe ajánlom, abban a reményben, hogy hiteles, objektív és (jelen pillanatban) aktuális információkkal szolgál számukra Koszovó biztonsági helyzetéről. Ahogy magam is építettem a különféle tudományterületeken, szakterületeken tevékeny „elődeim” eredményeire, úgy remélhetőleg az utánam következő kutatók, szakértők és egyéb érdekeltek, vagy érdeklődők is haszonnal forgatják majd disszertációm.

A koszovói válságkörzet hazánk szempontjából kiemelt jelentőséggel bír, amit az elmúlt időszakban egyre elkötelezettebb katonai szerepvállalásunk is alátámaszt. Magyar katonák, diplomataik, szakértők nagy számban fordulnak meg Koszovóban, munkájuk felelősségteljes ellátása pedig naprakész, pontos információkat, jól rendszerezett felkészítést/felkészülést igényel. Bár a térség számos szakértője él hazánkban és ennél fogva a válságkörzet biztonsági problémáit – különféle időpillanatokban, megközelítésből és céllal – feldolgozó kiváló szakanyagok, tanulmányok mennyisége is bőséges, a biztonsági kérdéseket a disszertációméhoz hasonló széles szempontrendszer alapján, egységes szerkezetben, hasonló mélységben tárgyaló, aktuális elemzés jelenleg nem áll rendelkezésre.

A dolgozat jól használható a nemzetközi kapcsolatok, a nemzetközi tanulmányok, a nemzetközi biztonság- és védelempolitika alap- és mesterképzésében, valamint a Nemzeti Közszerzési

Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, kutatási területein, a doktorandusz hallgatók képzésében is. A disszertáció egyes fejezetei már készítésükkel egyidőben hasznosításra kerülhettek oktatási/tájékoztatói célokra, ami hasznos visszajelzést is adott azzal kapcsolatban, hogy az elkészítésükbe befektetett energia nem volt hiábavaló. Másrészt minden disszeminációs lehetőség új impulzusokkal szolgált, új lehetséges kutatási irányokat jelölt ki, és esetenként „új ajtókat” is nyitott meg számomra.

Közhely, de ez esetben is igaz, hogy egy kutatást befejezni nem, csak abbahagyni lehet. Így disszertációm lezárása sem jelenti, nem is jelentheti azt, hogy ez a kutatás egyszer és mindenkorra a végéhez érkezett. A dolgozathoz összegyűjtött, szintetizált információk és az ebből levont következtetések alkalmasak arra, hogy átfogó képet adjanak Koszovó aktuális biztonsági helyzetéről, a főbb kihívások természetéről, később pedig jó kiindulási alapként szolgálhatnak egy újabb, aktualizált verzió kidolgozásához. A doktori képzés során a kutatás részeredményeit bemutató konferenciaelőadásokhoz, vagy oktatási/tájékoztatói célból készített bemutatók folyamatos aktualizálása – amelyet jelenleg is feladatommak tekintek az aktuális események alapján, a legrelevánsabbnak bizonyult források figyelésével – ebben szintén hasznos segítséget jelenthet.

A disszertáció vonatkozó részei (nem utolsó sorban a szemléltető ábráknak, térképeknek és függelékeknek is köszönhetően) emellett önmagukban is segítséget nyújthatnak egy hirtelen aktuálissá váló biztonsági kérdés előzményeiről való gyors tájékozódásban. Ezzel összefüggésben, egyes résztémák konkrét felhasználási célhoz kötött, mélyebb elemzése érdekes és hasznos eredményekkel járulhat hozzá a térség kutatásához, vagy akár békéjének, biztonságának és stabilitásának megteremtéséhez.

8. A szerző témában megjelent publikációi

1. NATO's Role in the Kosovo Crises Management. *Vojenská Reflexie*, 13. évf., 1. sz., 2018. 56–71. o.
2. Kosovo: The Heritage of the UÇK. In: Hrnčiar, Michal (szerk.): *Zborník príspevkov z 9. medzinárodnej vedeckej konferencie (2018)*. Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, Liptovsky Mikulas (Szlovákia), 2018. 220–232. o.
3. Development of the Belgrade–Pristina Dialogue – Assessment at the End of the Office Term of Federica Mogherini. In: Majchút, Ivan (szerk.): *Národná a Medzinárodná Bezpečnosť 2019*. Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, Liptovsky Mikulas (Szlovákia), 2019. 336–349. o.

4. Analysis of the Interest- and Argument-System of the Key Actors Concerning Kosovo's Status, in the Mirror of the Events of the Year 2019. *Vojenské Reflexie*, 15. évf., 1. sz., 2020. 6–24. o.
5. Gerillák a ködben – A Koszovói Felszabadítási Hadsereg története, utóhatásai és emlékezete. *Felderítő Szemle*, 17. évf., 3. sz., 2018. 157–170. o.
6. *Koszovó 2018 – Biztonságpolitikai körkép*. <https://biztonsagpolitika.hu/egyeb/koszovo-2018-biztonsagpolitikai-korkep> (2018. december 13.) [Társszerző: Csutak Zsolt]
7. Pandora szelencéje, vagy kiút a patthelyzetből? A szerb-koszovói határ esetleges módosításának kulcskérdései. In: Kozma Klementina–Dolozsek Tünde (szerk.): *A hadtudomány és a 21. század 2019*. Doktoranduszok Országos Szövetsége, Hadtudományi Osztály, Budapest, 2019. 210–228. o.
8. Arkan Tigrisei a szerb állambiztonság szolgálatában. *Felderítő Szemle*, 18. évf., 4. sz., 2019. 80–94. o.
9. Lehet-e a Szandzsák a következő Koszovó? *Felderítő Szemle*, 19. évf., 2. sz., 2020. 79–102. o.
10. *Változni fog-e Hashim Thaçi szerepe Koszovó státuszának alakításában?* <https://biztonsagpolitika.hu/egyeb/valtozni-fog-e-hashim-Thaçi-szerepe-koszovo-statuszanak-alakitasaban> (2020. július 31.)
11. Az UÇK-tól a nemzeti haderőig – A Koszovói Fegyveres Erő létrehozása és a folyamat biztonságra gyakorolt sokrétű következményei. *Felderítő Szemle*, 19. évf., 4. sz., 2020. 20–47. o.
12. Újraírható-e Koszovó történelme? A koszovói Különleges Törvényszék és Különleges Ügyészség felállításának és eddigi működésének tapasztalatai. In: Szelei Ildikó (szerk.): *A hadtudomány és a 21. század 2021*. Doktoranduszok Országos Szövetsége, Hadtudományi Osztály, Budapest, 2021. 251–263. o.
13. Új állam? Modern államférfi? Hashim Thaçi szerepe Koszovó státuszának alakulásában. In: Ördögh Tibor (szerk.): *Autonómia és önrendelkezés a Balkánon : III. Balkán konferencia*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2021. 75–92. o. ISBN: 789635314157
14. Geográfia. In: Binder Tamás (szerk.): *Bosznia-Hercegovina, a mesélő emberek földje*. Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, Budapest, 2022. ISBN: 978-615-6128-09-6

9. A doktori értekezés benyújtójának szakmai-tudományos életrajza

Dr. Lángné Petruska Szidónia 1979. május 17-én született Debrecenben.

1997-ben, a budai Móricz Zsigmond Gimnáziumban érettségizett, történelem-dráma tagozaton. Egyetemi tanulmányait a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen kezdte meg, majd az Eötvös Loránd Tudományegyetemen folytatta geográfus szakon. A 2000–2001-es tanévet a németországi Mannheimben töltötte. (Tanulmányai mellett egy koszovói albán család gyerekeire vigyázott, ami meghatározta a kutatott térség iránti érdeklődését.) Első diplomáját 2003-ban szerezte meg, mint okleveles geográfus, környezetföldrajz és hidrológia specializációkkal. Diplomamunkáját geoökológiai potenciálvizsgálat témakörben készítette el. 2003-tól 2013-ig a környezetvédelmi központi közigazgatásban, illetve – tudományos munkatársként – a VITUKI Környezetvédelmi és Vízgazdálkodási Kutatóintézetben dolgozott, időközben két gyereke született. Az anyasági szabadságok nyújtotta lehetőséget kihasználva, 2006 és 2010 között elvégezte a budapesti Andrássy Gyula Német Nyelvű Egyetem Közép-Európa elemző képzését. Egyik évfolyamdolgozatát a szerb–albán konfliktus vallási vonatkozásai témában készítette el. A Bohumil Hrabal cseh író életét, művészetét, valamint az *Őfelsége pincére voltam* című művét feldolgozó, német nyelven írt diplomamunkájával elnyerte a Német–Magyar Társaság Karl Rath díját.

2013-tól 2019-ig a Magyar Tudományos Akadémia Titkárságának szakreferenseként dolgozott, főként tudománypolitikával, illetve az Európai Unió Horizon 2020 kutatás-fejlesztési és innovációs keretprogramjával kapcsolatos feladatokat látott el.

Harmadik gyereke születését követően, 2017-ben az NKE Hadtudományi Doktori Iskolájában kezdte meg doktori tanulmányait. Témaválasztását leginkább személyes érdeklődése motiválta. 2019-től 2023-ig a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálatnál dolgozott, 2023 januárjától a Nemzeti Információs Központ munkatársa.

Kutatási témájában napjainkig 14 publikációja jelent meg, ebből négy angol nyelven. Számos tudományos konferenciaelőadást és egyetemi előadást tartott. Opponensként, bírálóként, a DOSZ Hadtudományi Osztályának tagjaként is tevékenykedett. Több tudományos–szakmai konferencia szervezésében részt vett. Szívesen mérette meg magát szakmai versenyeken, 2019-ben a DOSZ Tavasz Szél konferenciáján a szekciójában III. helyezést, a MH GEOSZ katonai térképészeti vetélkedőjén II. helyezést ért el. Kutatását öt hónapon keresztül az Új Nemzeti Kiválóság Program támogatásával folytatta, kiválóan megfelelt minősítést szerezve.

Angol és német nyelvből C típusú állami felsőfokú nyelvvizsgával rendelkezik (hosszabb-rövidebb ideig tanult továbbá oroszul, franciául és szerbül).